

Structurile arheologice descoperite pe suprafața străzii Stavropoleos

Virgil Apostol

Structurile arhitectural-arheologice identificate în anul 2011 se rezumă la fragmente disparate ale unor importante monumente arheologice ale Centrului Istoric al Bucureștiului: Hanul Zlătari, Hanul Constantin Vodă, ulița Stavropoleus. Cercetările actuale completează informațiile conținute în planurile istorice cunoscute și cercetările arheologice anterioare (1998) din zona intersecției străzii Stavropoleos cu strada Poștei, unde au fost evidențiate pivnițele aripii nordice a Hanului Stavropoleos.¹

Investigațiile arheologice din anul 2011 s-au desfășurat în două etape. Inițial a fost realizat un sondaj adânc pe axul străzii prilejuit de săparea sau resăparea șanțului pentru conducta de canalizare. A doua etapă a fost ocazionată de decaparea pavajului și a fundației străzii până la o adâncime de cca. 1-1,5 m de la nivelul actual de călcare. Trotuarul nordic și trotuarul sudic între str. Smârdan și str. Poștei nu a fost investigat.

Spre est față de intersecția cu str. Poștei a fost descoperită latura sudică a Hanului Greci, sectoare și fragmente din podul de lemn al uliței, iar spre vest a fost delimitată latura nordică a Hanului Constantin-Vodă, latura sudică a Hanului Zlătari și un fragment bine conservat din vechiul pod de lemn.

Pe parcursul desfășurării lucrărilor de construcții (amplasarea diverselor rețele de infrastructură), în șanțuri înguste și puțin adânci au fost semnalate și alte structuri de zidărie: în zona intersecției cu strada Poștei, în vecinătatea trotuarului din fața restaurantului „Caru cu bere” și în apropiere de linia trotuarului de pe latura nordică a proprietății bisericii Stavropoleus (vezi raportul de cercetare arheologică – zonele notate SI, SII, SIV, SVII). Din păcate, aceste structuri de zidărie nu au fost investigate arheologic, fiind acoperite la scurt timp după săparea șanțurilor.

Hanul Greci

Vestigiile descoperite descriu două etape de funcționare,² delimitate de momentul Marelui Foc din anul 1847, după care sunt luate măsuri de aliniere și lărgire a străzilor³ Lipsani, Nemțească (Smârdan) și Stavropoleos.⁴ Astfel, aliniamentul descris de structurile de zidărie (Z34 – Z45-Z50 – Z69)

¹ Pentru rezultatele cercetărilor vezi Gh. Mănușu-Adameșteanu, M. Mărgineanu Cârstoiu, I. Poll, B. Constantinescu, *Hanul Stavropoleos (1724-1860)*, București. Materiale de Istorie și Muzeografie XIV, 2000, p. 5-48.

² Cele două etape constructive majore ale Hanului Greci au fost precizate în urma cercetărilor de arhitectură desfășurate în zona laturii nordice a hanului, pe strada Lipsani. (Cf. Gh. Mănușu-Adameșteanu *et al.*, *Centrul istoric, str. Lipsani, sectorul dintre str. Eugeniu Carada și str. Smârdan*, CCA 2008 (campania 2007), p. 63-65; V. Apostol, Șt. Bâlici, *Structuri arhitectural-arheologice din Centrul istoric București*, Caiete ARA, 1, 2010, p. 128-132.)

³ Ne referim aici doar la zona studiată. Operațiunile de aliniere și lărgire ale străzilor au avut un caracter generalizat în întreg centrul Bucureștiului.

⁴ După 1847 sunt impuse aliniamente noi pentru strada Lipsani, Nemțească, Stavropoleus, operațiune care a antrenat retragerea spre interiorul parcelelor a fronturilor Hanurilor Zlătari, Greci – pe strada Lipsani, Hanului Greci – pe strada Nemțească, Hanului Greci – pe strada Stavropoleos. Cf. P. Mortu, *Arhitectura cu specific comercial*, teză de doctorat, conducător științific

aflat la cca. 5 m depărtare de aliniamentul actual aparține primei etape de construcție (*Faza I*), iar cel aflat la distanța de cca. 2,50 m celei de-a doua etape (*Faza II*).

Faza I: Fragmentele de zidărie descoperite descriu un zid perimetral, gros de cca. 65 cm, care în zona sa mediană este întrerupt de o intrare carosabilă în incintă, cu o deschidere de 3,70 m. Intrarea este flancată de doi contraforți interiori, ieșiți din linia paramentului interior cu cca. 55 cm. Această dispoziție – cu contraforți – sugerează că inițial zidul perimetral a fost conceput ca un zid de incintă independent, fără construcții adosate.

La interiorul incintei hanului au fost descoperite mai multe ziduri cu traseu perpendicular față de zidul perimetral. Zidurile, cu grosime mai mică (cca. 40-50 cm) decât cea a zidului perimetral, sunt dispuse la distanțe cuprinse între 1,60 m și 4,40 m. Aceste ziduri (*Z44, Z46, Z47, Z51, Z52, Z54, Z56, Z57, Z58*) sunt adosate la zidul de delimitare a hanului și sunt realizate din materiale de construcție diferite de cele folosite la zidul perimetral (cărămidă zid perimetral: 28-29x14-15x3,5-4,5 cm; cărămidă ziduri adosate: 25-26x12-13x4-4,5 cm). Aceste ziduri aparțin unui corp de clădire adăugat într-un moment ulterior prin adosare la zidul perimetral. În privința datării acestei operațiuni, în stadiul actual al cercetărilor, se pot face următoarele precizări: în anul 1847, când este realizat Planul Borroczyn,⁵ acest corp de clădire era în funcție, iar după 1849 este desființat prin alinierea reglementată.

Faza II: Cea de-a doua fază este schițată de fragmente de zidărie (cărămidă: 25x13x4 cm) descoperite doar pe o treime din latura sudică a aliniamentului retras. Compararea situației arheologice cu planul hanului realizat în anul 1871⁶ relevă că alinierea impusă în anul 1849⁷ a fost realizată doar pe tronsonul estic al laturii sudice, până în zona accesului în incintă, tronsonul vestic rămânând în mare parte pe amprenta de dinaintea de Marele Foc. În anul 1871, tronsonul vestic al laturii incintei hanului era ocupat de o construcție parter (cca. 13,50 m lungime), retrasă de la vechiul aliniament cu cca. 1,5 m, urmată spre vest de o altă clădire cu etaj (cca. 22-23 m lungime) înscrisă în vechiul aliniament. Doar urmele puternic demantelate ale celui de-al doilea corp de clădire au fost identificate prin cercetările actuale: *Z37 – Z 41*.

Abia în anul 1875, aliniamentul impus în 1849 este realizat pe întreaga latură a Hanului Greci. Un plan al Hanului Greci realizat în anul 1875⁸ nu mai înregistrează corpurile de clădire ieșite din linia aliniamentului.

Anca Brătuleanu, București, U.A.U.I.M., 2011 (mms.), fig. 174 (*Planul ulițelor Șerban Vodă, Nemțești și Lip(i)scani cu însemnarea aliniierilor hotărâte în urma focului întâmplat la 23 martie anul 1847 – datat 3 martie 1849, A.N.I.C. – fond M.L.P., Dosar 42/1847, f. 90*).

⁵ Maior Baron Rudolf Arthur Borroczyn, *Planul Borroczyn 1847-1852*, Biblioteca Academiei Române.

⁶ P. Mortu, *op. cit.*, Fig. 115 (*Planul situației a locului Hanului Greci cu toate clădirile înființate, ridicat la 18 Septembrie: 1871, A.N.I.C., Fond Planuri Ilfov, Plan nr. 196*).

⁷ V. nota 4.

⁸ P. Mortu, *op. cit.*, Fig. 116 (*Planul Situației locului cu clădirile de la Hanul Greci propr. Statului din strada Lipscaniei. Distribuția etagiului de sus – datat 19 iulie 1875, A.N.I.C., Fond Planuri Ilfov, Plan nr. 197*).

Hanul Constantin-Vodă

La o distanță cuprinsă între 2-3,5 m de frontul nordic al Palatului Poștelor și Telegrafelor au fost descoperite două treimi din frontul nordic al aripii nordice a Hanului Constantin-Vodă. Zidul de front, cu o lățime la nivelul fundației de max. 1,30 m, este însoțit de 7 fragmente din zidurile de compartimentare (grosime 70 cm) ale aripii nordice. Zidurile de compartimentare descriu încăperile⁹ cu deschiderea de 4-4,30 m de la nivelul parterului. Nu au fost interceptate zone care aveau subsol.

Fundațiile descoperite sunt realizate din cărămidă (26,5-27x13,5-14x-4 cm) legată cu mortar.

Hanul Stavropoleos

La o distanță de 24,80 m de frontul estic al Palatului Poștelor și Telegrafelor a fost identificată limita vestică a Hanului Constantin-Vodă și locul adosării Hanului Stavropoleos (limita estică). Din păcate cercetările arheologice nu s-au extins mai mult de 2 m spre est față de limita estică a Hanului Constantin-Vodă. Astfel, doar un mic fragment din zidurile Hanului Stavropoleos a fost interceptat. Deși, practic doar partea superioară a zidurilor a fost escavată, urmele descoperite (fragment de boltă) sugerează că această zonă a Hanului Stavropoleos avea subsol. Probabil că între această zonă și pivnițele descoperite în anul 1998 la intersecția străzii Stavropoleos cu strada Poștei exista o legătură la nivelul subsolului.

Hanul Zlătari

Structurile descoperite descriu două faze de edificare,¹⁰ prima anterioară Marelui Foc din 1847 și cea de-a doua între 1853-1856¹¹ și 1904, când hanul este demolat.¹²

Faza I: La o distanță de cca. 3,5 m față de frontul nordic al actualei străzi Stavropoleos a fost reperat pe o lungime de 28,80 m frontul sudic al primei faze de edificare a Hanului Zlătari. În zona limitei estice a laturii hanului au mai fost descoperite alte 3 ziduri perpendiculare pe linia frontului. Zidurile, late de cca. 70-80 cm sunt realizat din cărămidă legată cu mortar. Dimensiunea cărămizilor folosite (29,5x15,5x4,5 cm), precum și tehnica de construcție cu rosturi mari (4-4,5cm) sunt indicii care plasează construcția acestor structuri și a celor descoperite pe latura nordică a hanului (*Faza I* – str. Lipsani – sector Hanul Zlătari)¹³ în același moment cronologic, anterior anului 1849.

⁹ Configurația planului hanului este cunoscută grație Planului Hanului Constantin Vodă, realizat în anul 1848 de maiorul Borroczyn, Arhivele Statului, Județul Ilfov – inv. 2342 – vol. I. Planuri A-N., Dosar 38 – *Planul Hanului Constantin Vodă* – datat 30 martie 1848.

¹⁰ Cele două faze de edificare au fost stabilite cu ocazia cercetărilor de pe strada Lipsani. Cf. V. Apostol, Șt. Bâlici, *op. cit.*, p. 125-126.

¹¹ Hanul și biserica sunt reconstruite începând cu anul 1849 pe baza unui proiect realizat de Xavier Villacrosse. În anii 1853-1856 Gheorghe Tătărescu realizează pictura. Prin urmare, la data începerii lucrărilor construcția bisericii și, eventual, a hanului să fie terminată.

¹² Planul cu alinierea impusă în anul 1904 determină demolarea completă a hanului. Cf. P. Mortu, *op. cit.* (*Suorafete cese ia din terenul Statului conform alinierii decretate ficsate si pe teren* – datat 12 iulie 1904, A.N.D.M.B., fond P.M.B., Serviciul Tehnic, dosar 86 / 1902, f. 113)

¹³ V. Apostol, Șt. Bâlici, *op. cit.*, p. 125-126.

Descoperirea în anul 1978¹⁴ cu ocazia lucrărilor de construcție a locuințelor colective din jurul Bisericii Zlătari a vestigiilor primei faze de existență a hanului a adus indicii cronologice suplimentare. Dintre spațiile boltite identificate se distinge o pivniță de dimensiuni mari (10,28x10,47 m) cu pilă centrală (2,25x2,06 m)¹⁵ și patru sisteme de boltire independente așezate pe cele patru arce dispuse în cruce. Sistemul constructiv este caracteristic arhitecturii din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea,¹⁶ mai probabil pentru cazul nostru¹⁷ începutul sec. al XVIII-lea.

Faza II: Elementele constructive încadrabile în a doua fază de existență a hanului sunt restrânse la un tronson de zid (Z4) de cca. 4 m lungime. Zidul este realizat din cărămidă (26x13x4,5 cm) legată cu mortar, așezat pe un arc de descărcare aplatizat, sprijinit pe zidurile transversale ale fazei anterioare. Încă din anul 1978, spre strada Lipscani a fost înregistrată restrângerea pivnițelor din *Faza I* prin amplasarea unui zid pe aliniamentul impus în anul 1849. Zidul era traversat de mai multe goluri arcuite, ceea ce sugerează că spațiul pivnițelor anterioare, aflat după momentul reconstrucției din 1850-1853 sub stradă, a fost utilizat în continuare.

Zona cercetată în anul 2011 nu a fost investigată cu ocazia lucrărilor din 1978. Spre deosebire de zona pivnițelor investigate anterior, zidul cercetat (Z4), precum și zidurile *Fazei I* (Z13-Z16) provin de la zone de construcție fără subsol.

Podurile de lemn

Vestigiile descoperite în zona estică a străzii Stavropoleos (*pod 2*) descriu configurația binecunoscută a finisajului ulițelor istorice alcătuit din dulapi („blăni”) groase de cca. 5 cm, cu lățimi cuprinse între 10 și 40 cm montate cu cuie de lemn pe longrine („urși”) cu secțiunea de 20-30x15-20 cm.

Tronsonul conservat în zona vestică a străzii Stavropoleos (*pod 1*) conține toate aceste elementele de alcătuire, dar și mărturia unei faze de reparație a podului de lemn (*faza II*), care a presupus suprapunerea directă a podului avariat (*faza I*).

Fragmentele descoperite ale podului de lemn și alinimentele hanurilor descriu traseul sinuos al uliței Stavropoleos în intervalul sec. al XVIII-lea¹⁸ – înc. sec. al XIX-lea.

¹⁴ C. Taloș, *Vestigii ale Hanului Zlătari*, RMMMIA, 1980, 1, p. 48-51.

¹⁵ Dimensiuni Cf. *Ibidem*, p. 48.

¹⁶ Cf. *Ibidem*, p. 48; A. Brătuleanu, *Curți domnești și boierești în România. Valahia veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1997, p. 15-18.

¹⁷ Construirea hanului este plasată în linia generale în secolul al XVIII-lea. Cf. G. Potra, *Hanurile bucureștene*, București, 1943, p. 64.

¹⁸ Ca reper cronologic al primelor poduri cu lemn sunt cele de pe Podul Mogoșoaiei, realizate în intervalul 1709-1711. Cf. G. I. Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București 1899, p. 428.